

РОЛЬ ІНОЗЕМНИХ ІННОВАЦІЙ В ПРОЦЕСІ МОДЕРНІЗАЦІЇ ПІДПРИЄМСТВ ХАРЧОВОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ

Визначено сутність та проведено комплексний аналіз стану залучення іноземних інновацій в економіку України в цілому та харчову промисловість зокрема

Постановка проблеми. Однією з найважливіших галузей економіки України є харчова промисловість. За даними Держкомстату України підприємствами із виробництва харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів у 2010 році було реалізовано 16,7 % від всієї реалізованої промислової продукції, що відповідає другому місцю серед галузей переробної промисловості (після металургії та оброблення металу), випуск продукції збільшився на 2,9 % порівняно з попереднім роком (для порівняння – у 2008 р. і 2009 р. випуск продукції зменшився на 2,1 % та 6,0 % відповідно), у тому числі у виробництві олії та жирів – на 6 %, напоїв – на 5 %, кондитерській та м'ясній промисловості – відповідно на 3,9 % та 6,3 %. Водночас зменшилось виробництво продукції у переробленні та консервуванні овочів та фруктів (на 6,1 %), тютюновій та молочній промисловості (відповідно на 10,4 % та 1,8 %). Рентабельність операційної діяльності підприємств даного виду промислової діяльності за січень – вересень 2010 р. склала 5,2 % (прибуток отримали 58 % підприємств), коли у 2009 р. рівень рентабельності дорівнював 5,4 % та прибутковими були 61,9 % підприємств.

Незважаючи на наведені незначні позитивні зрушення, підприємства харчової промисловості потребують масштабної інноваційно-технологічної модернізації. Глобальний характер якісних перетворень в сфері технологічного розвитку провідних держав світу доводить, що саме інноваційні високопродуктивні технології відіграють роль головного чинника економічного зростання. Тому першочерговим завданням є дослідження напрямків, чинників та джерел модернізації технологічної бази підприємств на інноваційній основі. Одним з основних джерел інноваційних технологій, поряд з військово-промисловим комплексом, малим інноваційним бізнесом, науково-дослідними інститутами та вищими навчальними закладами, є іноземні інновації.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Дослідженням процесу міжнародного поширення технологічних знань, зокрема процесу залученню іноземних інновацій в промисловість України загалом та в харчову промисловість, зокрема, займалися такі вітчизняні вчені, як О.Г. Білоус, О.В. Гаврилюк, В.М. Геєць, В.І. Губенко, С.В. Захарін, Д.Ф. Крисанов, П.Т. Саблук, В.Г. Федоренко, Л.І. Федулова та інші [1, 2, 3, 9, 10]. Разом з тим, теоретичні та практичні аспекти залучення іноземних інновацій не втрачають своєї актуальності та потребують подальшого вивчення.

Метою дослідження є вивчення та аналіз теоретико-методологічних та практичних аспектів залучення іноземних інновацій та їх вплив на модернізацію промисловості України в цілому та харчової промисловості, зокрема. Для досягнення поставленої мети необхідно вирішити наступні завдання:

- визначити сутність процесу залучення іноземних інновацій та провести класифікацію його видів;
- комплексно проаналізувати його сучасний стан за основними формами залучення іноземних інновацій, а саме: фінансування наукових та науково-технічних досліджень за рахунок коштів іноземних замовників, придбання технологій за межами України, прями іноземні інвестиції, спільні підприємства тощо;
- виділити ключові елементи національної інфраструктури та визначити роль держави в сфері залучення іноземних інновацій.

Викладення основного матеріалу дослідження.

Залучення та використання іноземних інновацій відбувається переважно через передачу (трансфер, імпорт) технологій між країнами. Під передачею технології розуміють передачу науково-технічних знань і досвіду для надання науково-технічних послуг, використання технологічних процесів, випуску продукції як на бездогвірній основі, так і на умовах, визначених договором, укладеним між сторонами. Розрізняють передачу технологій по вертикалі (від зародження ідеї, її втілення в матеріальний об'єкт до реалізації і споживання) і по горизонталі (передача однією стороною іншій об'єктам технологічного обміну). Передача технології вважається актом, що відбувся, тільки тоді, коли одержувач почав активно використовувати отриману технологію для виробничих цілей. До моменту її ефективного використання відбувалась тільки передача інформації [3, с. 417].

Залежно від об'єкту, способу одержання інформації, характеру взаємозв'язків, каналу одержання інформації, мети та комерційної форми трансферту технологій можна провести класифікацію іноземних інновацій наступним чином (рис. 1).

Значення іноземних інновацій в процесі модернізації національної економіки важко переоцінити, до основних позитивних результатів слід віднести:

- створення нових виробництв із використанням сучасних технологій, що забезпечує виробництво конкурентоспроможної продукції;
- формування сучасного асортименту продукції, яка відповідає вимогам європейських та міжнародних нормативних документів з якості та безпечності;
- підвищення конкурентоспроможності вітчизняної продукції на міжнародних ринках;
- посилення конкуренції між українськими виробниками на основі поліпшення якості та безпечності продукції;
- впровадження сучасних систем управління персоналом, запровадження систем професійного росту співробітників та мотивації праці, що сприяє формуванню здорового мікроклімату в трудових колективах підприємств;
- збереження, а іноді збільшення кількості робочих місць, поліпшення умов праці, посилення соціальної захищеності персоналу, збільшення сум сплачуваних податків та зборів до державного та місцевих бюджетів;
- підвищення екологічної безпеки та зниження енерго- та ресурсомісткості виробництва тощо.

Залучення та використання іноземних інновацій в процесі модернізації може відбуватися в межах реалізації двох стратегій: стратегії "запозичення" та стратегії "переносу". Вибір стратегії буде залежати від етапу функціонування інноваційного потенціалу підприємства, який виражає "міру готовності до реалізації інноваційного проекту або програми інноваційних перетворень і впровадження інновацій, тобто наявність необхідних ресурсів та інтенсивність їх використання для забезпечення інноваційного розвитку підприємства" [9, с. 26].

При дещо спрощеному підході можна виділити три етапи функціонування інноваційного потенціалу: формування; адаптація; розвиток.

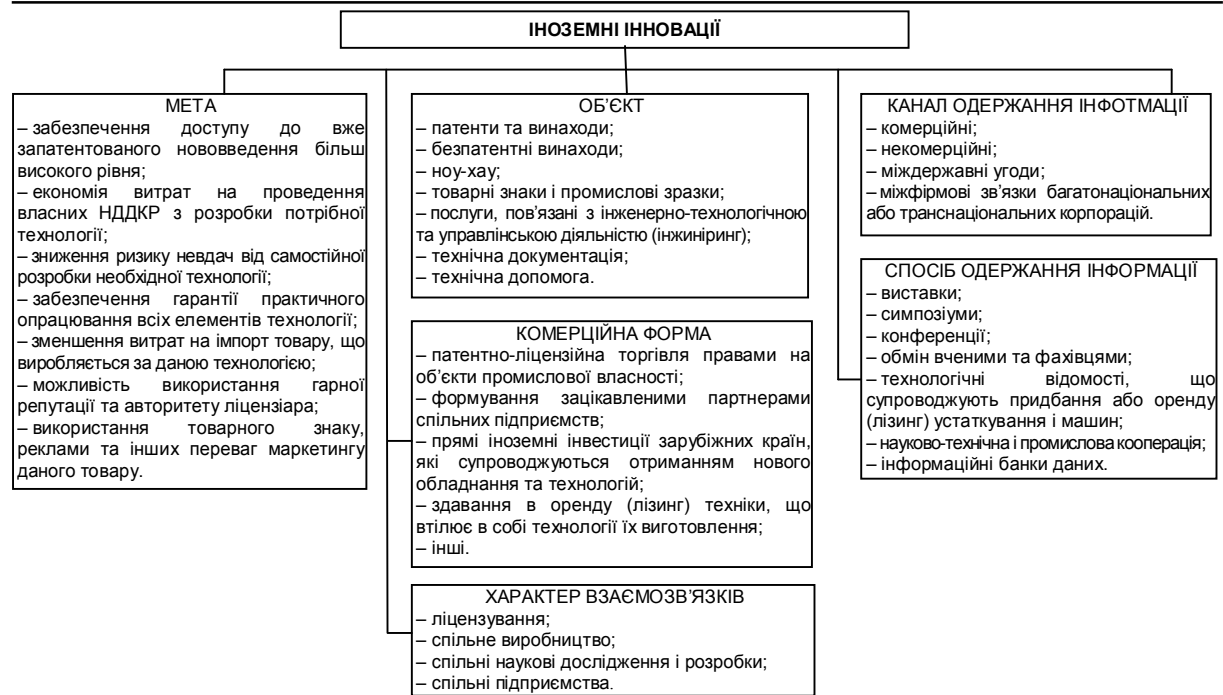

Рис. 1. Класифікація іноземних інновацій

Для етапу формування інноваційного потенціалу характерні такі риси: низька інвестиційна привабливість, нестача фінансових ресурсів, низький рівень розвитку вітчизняних техніки та технологій, низька ефективність використання матеріальних ресурсів, відносно дешева робоча сила низької кваліфікації, майже повна відсутність власних науково-технічних розробок. За таких умов можлива реалізація стратегії "запозичення" – активне залучення здешевілих іноземних інновацій, що потребує мінімальних інноваційних інвестицій при мінімальному ступеню ризику фінансових втрат.

Стратегія "переносу", яка полягає у ефективному засвоєнні актуальних закордонних інновацій, можлива на етапі адаптації інноваційного потенціалу, для якого характерно: поступове підвищення власних фінансових можливостей підприємства та його інвестиційної привабливості, підвищення ефективності застосування матеріальних ресурсів, нарощування техніко-технологічного потенціалу, підвищення кваліфікації та вартості робочої сили, зростання здатності персоналу до засвоєння та адаптації інновацій.

Етапу розвитку інноваційного потенціалу відповідає стратегія "нарощування", яка полягає у створенні інновацій на базі власного інтелектуального потенціалу без залучення іноземних інновацій.

На сьогоднішньому етапі розвитку економіки України вітчизняним підприємствам притаманна стратегія "запозичення" іноземних інновацій, яка має ряд недоліків внаслідок недосконалості (а за деякими аспектами відсутності) нормативно-правової бази державного регулювання та контролю в сфері залучення та використання іноземних інновацій. У зв'язку з розширенням масштабів такої комерційної форми іноземних інновацій як прямі іноземні інвестиції, біль чіткіше стали проявлятися цілі, що суперечать національним інтересам, зокрема у харчовій промисловості [4, с. 124]:

- монополізація найприбутковіших галузей харчової промисловості: тютюнової, олійно-жирової, що звузило значення держави у регулюванні їх розвитку практично до ролі стороннього спостерігача;

- монополізація тютюнової промисловості супроводжувалася різким скороченням вирощування тютюнової сировини і майже повним занепадом вітчизняних ферментативно-тютюнових підприємств;

- нерідко замість нового технологічного обладнання у вітчизняних підприємствах встановлювалося імпордне, яке вже відпрацювало свій амортизаційний строк, а також екологічно небезпечне;

- одержані прибутки спрямовувалися на модернізацію та розширення виробництва, а на придбання акцій у працівників підприємства із метою заволодіння ним повністю і це пізніше могло закінчитися його фізичним знищенням з метою розширення "ринкової ніші" для материнської компанії;

- має місце закулілля продовольчої сировини за підвищеними цінами за кордоном у підставних фірм, створених материнськими компаніями, з метою переправлення без оподаткування частини прибутків за кордон;

- спеціальні економічні зони (СЕЗ) використовувалися значною мірою як канали безмитного ввезення в Україну продуктів харчування невідомого походження та сумнівної якості.

Для забезпечення комплексної оцінки сучасного стану залучення та використання іноземних інновацій в процесі модернізації вітчизняної промисловості в цілому та підприємств харчової промисловості, зокрема, проведемо аналіз наступних аспектів наукової та інноваційної діяльності у Україні:

- динаміка обсягу та частки фінансування наукових та науково-технічних робіт за рахунок коштів замовників-іноземних держав;

- структура за формами придбання та динаміка кількості нових технологій (технічних досягнень);

- динаміка обсягу прямих іноземних інвестицій та їх частка, що використовується на інноваційну діяльність;

- динаміка кількості спільних підприємств та підприємств з іноземними інвестиціями.

Загальний обсяг витрат на виконання наукових та науково-технічних робіт в Україні у 2009 р. порівняно з 2008 р. зменшився на 14,3 % і становив 7822,2 млн. грн., при цьому на фінансування за рахунок коштів іноземних замовників припадає 1743,4 млн. грн., що складає 22,3 % від загального обсягу фінансування, що на 38,9 % більше ніж у попередньому році (1254,9 млн. грн.– 15,6 % від загального обсягу).

Аналіз даних таблиці 1, свідчить про наступне:

- незважаючи на зменшення загального обсягу фінансування наукових та науково-технічних робіт витрати на дослідження в переробній промисловості зросли на 7,38 % і становили 3216,3 млн. грн., з яких 42,10 % – кошти іноземних замовників, що на 65,19 % більше ніж у 2008 р.;

- в сфері виробництва харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів відбулося зменшення обсягів фінансування наукових досліджень на 23,37 % (45,8 та 35,1 млн. грн. у 2008 р. та 2009 р. відповідно);

– незначною є частка витрат на наукові дослідження у сфері виробництва харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів в обсязі їх фінансування в переробній промисловості у 2008р. та 2009 р. склали 1,53 % та 1,09 % відповідно;

– при цьому обсяги фінансування наукових та науково-технічних робіт в харчовій промисловості за рахунок коштів іноземних замовників зросли у 2009 р. більше ніж у 12 разів, та склали 1,4 млн. грн. проти 0,3 млн. грн. у попередньому році;

Таблиця 1. Динаміка та частка фінансування наукових та науково-технічних робіт за рахунок коштів замовників іноземних держав в переробній промисловості та виробництві харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів у 2008, 2009 рр. [6, 7, 8].

Вид економічної діяльності	Загальний обсяг фінансування				У т.ч. за рахунок коштів замовників іноземних держав				Відхилення обсягів фінансування за рахунок коштів замовників іноземних держав 2009р. до 2008 р.	
	2008		2009		2008		2009		+,-	%
	тис. грн.	%	тис. грн.	%	тис. грн.	%	тис. грн.	%		
Переробна промисловість	2995193,0	100,00	3216289,5	100	819605,4	27,36	1353908	42,10	534302,7	65,19
у т.ч. виробництво харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів	45842,8	1,53	35127,2	1,09	126,7	0,36	1535,5	4,37	1408,8	у 12,1 р.б.

Таблиця 2. Структура за формами придбання та динаміка кількості нових технологій (технічних досягнень) у 2008, 2009 рр. [6, 7, 8].

Показники	Форми придбання												Всього	
	Права на патенти, ліцензії на використання винаходів, промислових зразків, корисних моделей		Результати досліджень та розробок		Ноу-хау, угоди на придбання технологій		Придбання (продаж) устаткування		Цілеспрямований прийом (перехід) на роботу кваліфікованих фахівців		Інші			
	2008	2009	2008	2009	2008	2009	2008	2009	2008	2009	2008	2009	2008	2009
Придбано технологій: всього: од.	82	66	196	383	65	31	440	656	43	16	9	13	835	1165
%	9,82	5,67	23,47	32,88	7,78	2,66	52,69	56,31	5,15	1,37	1,08	1,12	100	100
у т.ч. в Україні од.	79	62	172	346	50	21	262	178	32	13	8	11	603	631
%	9,46 (13,10)	5,33 (9,83)	20,6 (28,52)	29,70 (54,83)	5,99 (8,29)	1,80 (3,33)	31,38 (43,45)	15,28 (28,21)	3,83 (5,31)	1,12 (2,06)	0,96 (1,33)	0,94 (1,74)	72,22 (100)	54,16 (100)
за межами України од.	3	4	24	37	15	10	178	478	11	3	1	2	232	534
%	0,36 (1,29)	0,34 (0,75)	2,87 (10,34)	3,18 (6,93)	1,80 (6,47)	0,86 (1,87)	21,31 (76,72)	41,03 (89,51)	1,32 (4,74)	0,62 (0,56)	0,12 (0,43)	0,17 (0,37)	27,78 (100)	45,84 (100)
Відхилення, всього: +,-	-16		187		-34		216		-27		4		330	
%	-19,51		95,41		-52,31		49,09		-62,79		44,44		39,52	
пунктів структури	-4,16		9,40		-5,12		3,61		-3,78		0,04		x	
Відхилення, в Україні: +,-	-17		174		-29		-84		-19		3		28	
%	-21,52		у 2 р. б.		-58,00		-32,06		-59,38		37,50		4,64	
пунктів структури	-4,14 (-3,28)		9,01 (26,31)		-4,19 (-4,96)		-16,1 (-15,24)		-2,72 (-3,25)		-0,01 (0,42)		x	
Відхилення, за межами України: +,-	1		13		-5		300		-8		1		302	
%	33,33		54,17		-33,33		у 2,7 р. б.		-72,73		у 2 р. б.		у 2,3 р.б.	
пунктів структури	-0,02 (-0,54)		0,03 (-3,42)		-0,94 (-4,59)		19,71 (12,79)		-1,06 (-4,18)		0,05 (-0,06)		x	

Структура за формами придбання та динаміка кількості придбаних технологій наведено в таблиці 2. Аналіз даних цієї таблиці виявив такі факти.

1. Загальна кількість нових технологій (технологічних досягнень), придбаних вітчизняними підприємствами у 2009 році зросла порівняно з 2008 на 39,52 % (1165 од. у 2009 р., проти 835 од. у 2008 р.), при цьому кількість нових технологій, придбаних за межами України збільшилась у 2,3 рази (232 і 534 одиниць відповідно у 2008 і 2009 рр.) і склала 45,84 % від їх загальної кількості, проти 27,78 % у 2008 р.

2. Найбільш поширеною формою придбання нових технологій є придбання устаткування. Частка цієї форми у загальній кількості придбаних технологій у 2008 році складала 52,69 %, з яких 31,38 % припадало на вітчизняний ринок, а 21,31 % – на закордонні ринки. У 2009 році кількість нових технологій придбаних за такою формою зросла на

– обсяги витрат на наукові дослідження в харчовій промисловості є зовсім незначними, що свідчить про відсутність налагоджених механізмів залучення іноземних інновацій у вигляді спільних наукових та науково-технічних робіт.

49,09 %, їх частка збільшилась до 56,31 %, з яких вже 41,03 % склали іноземні технології, кількість яких порівняно з 2008 роком зросла у 2,7 рази.

3. Друге місце за вагою серед форм придбання нових технологій займають результати досліджень та розробок – 23,47 % та 32,88 % від загальної кількості придбаних технологій у 2008 та 2009 роках відповідно, з яких 20,6 % та 29,7 % були вітчизняними, крім того їх кількість у 2009 році збільшилась у двічі.

4. Порівняно з вже зазначеними формами придбання нових технологій значно менша частка та має тенденцію до стрімкого зменшення загальна кількість таких форм, як: права на патенти, ліцензії на використання винаходів, промислових зразків, корисних моделей (9,82 % та 5,67 % у 2008 та 2009 рр. відповідно, з них 9,46 % та 5,32 % вітчизняні, у 2009 р. порівняно з 2008 р. їх загальна кількість зменшилась на 19,15 %); ноу-хау, угоди на

придбання технологій (7,78% та 2,66% у 2008 та 2009 рр. відповідно, з них 5,99% та 1,8% вітчизняні, у 2009 р. порівняно з 2008 р. їх загальна кількість зменшилася більше ніж удвічі (-52,31%)); цілеспрямований прийом (перехід) на роботу кваліфікованих фахівців (5,15% та 1,37% у 2008 та 2009 рр. відповідно, з них 3,83% та 1,12% вітчизняні, у 2009 р. порівняно з 2008 р. їх загальна кількість зменшилася більше ніж удвічі (-62,79%)).

5. Найбільшу частку в структурі за формами придбання нових технологій за межами України у 2009 р. займає придбання устаткування 89,51%, на всі інші форми припадає 10,49%. Така ситуація, на нашу думку, є не зовсім позитивною для України, адже в даному випадку в Україну

Таблиця 3. Динаміка та частка придбаних в Україні та за її межами нових технологій (технічних досягнень) підприємствами харчової промисловості 2008, 2009 рр. [6, 7, 8].

Показники	Придбано технологій					
	в Україні		за межами України		Разом	
	2008	2009	2008	2009	2008	2009
Промисловість України, од. (%)	603 (72,22)	631 (54,16)	232 (27,78)	534 (45,84)	835 (100)	1165 (100)
у т.ч. виробництво харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів, од. (%)	99 (11,86)	86 (7,38)	35 (4,19)	28 (2,40)	134 (16,05)	114 (9,78)
Відхилення 2009 р. до 2008р. +,-		-13		-7		-20
%		-13,13		-20,00		-14,93
пунктів структури		-4,48		-1,79		-6,27

у 2008 році підприємствами харчової промисловості було придбано 134 нові технології, що склало 16,05% від загальної кількості нових технологій, придбаних вітчизняними промисловими підприємствами, при цьому на закордонні технології припадало 4,19%. У 2009 році відбулося зменшення кількості придбаних технологій для харчової промисловості на 14,93% порівняно з 2008 роком, їх частка в структурі за видами економічної діяльності зменшилася на 6,27 пунктів до 9,78%, з яких тільки 2,4% складають іноземні технології. Така ситуація пояснюється тим, що технології, які використовуються на підприємствах харчової промисловості, є традиційними, тобто процес промислової переробки сільськогосподарської продукції не відноситься до високотехнологічних процесів, на які постійно впливають базові (радикальні) інновації, що докорінно змінюють технологію виробництва.

Головними напрямками інноваційно-технологічної модернізації в харчовій промисловості сьогодні визнано:

- удосконалення біотехнологічних процесів переробки сільськогосподарської сировини, враховуючи одержання нових видів продуктів загального та спеціального призначення з використанням ферментних препаратів і біологічно активних речовин;

- удосконалення системи зберігання продовольства на всьому шляху пересування сировини і готової продукції, від поля або ферми до споживача, що забезпечує максимальне зберігання якості та зниження втрат біологічної цінності продуктів;

- використання побічної сировини харчової промисловості для виробництва повноцінних продуктів харчування та високоякісних кормів для тваринництва;

- створення технологій виробництва якісно нових харчових продуктів з направлено зміненим хімічним складом, відповідно до потреб організму людини;

- забезпечення максимального збереження харчової цінності та якості продукції за рахунок застосування сучасних технологій і обладнання, що виключають можливість бактеріального, хімічного і фізичного забруднення [5].

Крім того, одним з важливим напрямком є запровадження маловідходних, ресурсозберігаючих та безвідходних процесів. Загалом на підприємствах, що займаються виробництвом харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів протягом 2008 року було впроваджено 174 нові технологічні процеси, з яких 66 (37,93%) відносяться до зазначеної категорії. У 2009 таких процесів

Таблиця 4. Динаміка та частка фінансування інноваційної діяльності за рахунок коштів зарубіжних інвесторів в переробній промисловості та виробництві харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів у 2008, 2009 рр. [6, 7, 8].

Вид економічної діяльності	Загальний обсяг фінансування				У т.ч. за рахунок зарубіжних інвесторів				Відхилення обсягів фінансування за рахунок коштів зарубіжних інвесторів 2009р. до 2008 р.	
	2008		2009		2008		2009			
	тис. грн.	%	тис. грн.	%	тис. грн.	%	тис. грн.	%	+,-	%
Переробна промисловість	11586232,1	100,00	7397124,4	100,00	113696,5	0,98	1491628	20,16	1377931,5	в 13,1 р.б.
у т.ч. виробництво харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів	1374143,8	11,86	1014972,8	13,72	–	0,00	77,3	0,01	77,3	x

імпортуються матеріально-речові цінності (устаткування). Велика частка само цієї форми залучення іноземних інновацій говорить про реалізацію вітчизняними підприємствами стратегії "запозичення", адже у разі використання інших форм придбання, наприклад, результати досліджень та розробок або ноу-хау, угоди на придбання технологій тощо, імпортується нові знання, використання яких сприяє формуванню та розвитку інноваційного потенціалу та відповідає реалізації стратегії "переносу".

Придбання підприємствами харчової промисловості нових технологій характеризується наступними показниками (табл. 3).

було впроваджено 52 (28,73%) з 181, що були впроваджені в цілому за даним видом економічної діяльності.

Ще однією формою залучення та використання іноземних інновацій є прямі іноземні інвестиції (ПІІ) на початок 2011 року їх загальний обсяг в економіку країни становив 44708,0 млн. дол. США. У залученні ПІІ серед видів економічної діяльності харчова промисловість займає шосте місце (1858,7 млн. дол. США і 4,2% від їх загального обсягу станом на 01.01.2011р.), її випереджають фінансова діяльність (33,7%), металургійне виробництво та виробництво готових металевих виробів (13,3%), торгівля (10,7%), операції з нерухомим майном (10,6%) та будівництво (5,2%). У 2010 році, порівняно з попереднім роком у харчову промисловість було залучено ПІІ у 5,7 рази менше (відповідно 172,9 та 30,3 млн. дол. США). Такого обсягу залучених ПІІ недостатньо для проведення інноваційно-технологічної модернізації підприємств харчової промисловості.

Для комплексної оцінки напрямків використання ПІІ наведемо наступні показники: у 2009 році обсяги фінансування інвестицій в основний капітал (під цим видом інвестицій ми розуміємо інвестиції в капітальне будівництво, машини, обладнання, інструмент, інвентар, транспортні засоби та інші основні засоби) за рахунок коштів іноземних інвесторів склали 6859 млн. грн., що складає 4,5% від загального обсягу фінансування даного виду інвестицій.

Фінансування інноваційної діяльності промислових підприємств за рахунок іноземних інвесторів характеризується показниками, наведеними в таблиці 4. На тлі зменшення у 2009 р., порівняно з попереднім роком, загального обсягу фінансування інноваційної діяльності підприємств переробної промисловості на 36,16%, а підприємств харчової промисловості на 26,14%, обсяг фінансування за рахунок іноземних інвесторів збільшився в 13,1 рази, та склав 20,16% від загального обсягу коштів витрачених підприємствами переробної промисловості на інноваційну діяльність. На інноваційну діяльність підприємств харчової промисловості у 2008 р. було витрачено 11,86% загального обсягу фінансування у переробній промисловості, у 2009р. – 13,72%. Частка витрат іноземних інвесторів на інноваційну діяльність в харчовій промисловості у 2009 р. менша за 0,01%, що приводить нас до висновку, що на підприємствах харчової промисловості практично відсутні стимули щодо фінансування інноваційної діяльності за рахунок іноземних інвестицій.

Наступною формою залучення та використання іноземних інновацій є створення та функціонування підприємств таких організаційно-правових форм,

Таблиця 5. Динаміка кількості та частки спільних та іноземних підприємств в Україні на початок 2009, 2010 рр. [6, 7, 8].

Організаційно-правова форма суб'єктів ЄДРПОУ	на початок 2009р.		на початок 2010р.		Відхилення 2010р. до 2009р.		
	од.	%	од.	%	+,-	%	пунктів структури
Всього суб'єктів ЄДРПОУ	1228888	100	1258513	100	29625	2,41	0,00
у т.ч. спільних підприємств	1193	0,10	1162	0,09	-31	-2,60	0,01
іноземних підприємств	2307	0,19	2272	0,18	-35	-1,52	-0,01

Дані таблиці свідчать про незначну частку спільних та іноземних підприємств в загальній кількості суб'єктів ЄДРПОУ, крім цього їх кількість дещо зменшилася на початок 2010 р., порівняно з початком 2009 р. Така ситуація свідчить про недостатній рівень розвитку цієї форми залучення іноземних інновацій в Україні.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Проведений багатоаспектний аналіз сучасного стану залучення та використання іноземних інновацій в процесі модернізації промислових підприємств України та, зокрема, підприємств харчової промисловості показав такі результати:

– фінансування наукових та науково технічних робіт в переробній промисловості за рахунок коштів іноземних замовників у 2009 мало тенденцію до зростання як у абсолютному, так і у відносному вираженні, але частка наукових досліджень в сфері виробництва харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів є дуже малою, що свідчить про низьку активність наукової діяльності у цій галузі;

– придбання нових технологій підприємствами України відбувається переважно у формі придбання устаткування, причому на його придбання за межами України припадає у 2009 р. майже 90% , що свідчить про надання переваги вітчизняними підприємствами більш простому, але менш перспективному напрямку модернізації. Підприємства харчової промисловості надають перевагу придбанню технологій в межах України, частка придбаних нових технологій за кордоном є не значною та має тенденцію до зниження, що може негативно вплинути на конкурентоспроможність вітчизняної харчової продукції на світових ринках внаслідок її невідповідності міжнародним стандартам якості та безпеки;

– фінансування інноваційної діяльності на підприємствах по виробництву харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів за рахунок коштів іноземних інвесторів практично не здійснюється, використання провідних іноземних технологічних інновацій не рідко не відображаються в статистиці внаслідок таких причин: відсутність групування інновацій, що впроваджуються, за джерелами походження; відсутності аналогів для порівняння при створенні нових підприємств на базі провідних іноземних технологічних інновацій; використання ексклюзивних технологій та небажання власників надавати інформацію про них у статистичній звітності тощо. З огляду на це, об'єктивно оцінити обсяги використання ПІІ на інноваційну діяльність підприємств харчової промисловості практично неможливо;

– залучення іноземних інновацій шляхом створення підприємств та організацій таких організаційно-правових форм, як спільні та іноземні підприємства, також не набули широкого розповсюдження в Україні та їх кількість має тенденцію до зниження.

В Україні залучення та використання іноземних інновацій знаходиться у зародковому стані. Через недостатнє розповсюдження прогресивних технологій країна втрачає можливість використання стратегії нарощування інноваційного потенціалу на пріоритетних напрямках НТП, що загрожує закріпленню екстенсивної моделі розвитку економіки. Для повноцінного залучення та використання іноземних інновацій в Україні необхідно:

– створити відповідну інфраструктуру на національному, регіональному та галузевому рівнях, основними функціями якої є експертиза, облік, контроль та інформаційне забезпечення. Інформаційна підтримка має бути забезпечена шляхом розробки та створення інтегрованої бази даних щодо попиту та пропозиції іноземних інновацій в Україні та створення механізму поповнення цієї бази з різних джерел: існуючих локальних, відомчих та регіональних баз даних, каталогів,

як спільні підприємства та іноземні підприємства. В таблиці 5 наведена динаміка їх кількості та частки на початок 2009 та 2010 р.

конкурсів, виставок-презентацій, спеціалізованих видань, журналів, Інтернет-сайтів. Складовою національної інфраструктури мають стати спеціально створені консультативні комісії з питання аудиту іноземних інновацій, оскільки при вирішенні питання щодо залучення та впровадження інноваційної технології або продукту важливо оцінити їх конкурентоспроможність;

– посилення значення та ролі держави в активізації та регулюванні процесів залучення іноземних інновацій, через низку заходів, що передбачають: удосконалення законодавчої бази, створення сприятливого інвестиційного клімату, формування та реалізація державної політики в цій сфері на принципах пріоритетності, комплексності, всеохоплення та збалансованості;

– створення на регіональному та галузевому рівнях спеціальних державних органів, відповідальних за формування та реалізацію державної політики в цій сфері на рівні регіонів та окремих галузей, оскільки без підтримки та активізації зусиль з боку місцевих органів влади, галузевих об'єднань та окремих підприємств, неможливе прискорення та підвищення результативності процесу інноваційно-технологічної модернізації промислових підприємств України.

Список використаної літератури:

1. Білоус О.Г. Глобальні трансформации и стратегии развития [монография] / О.Г. Белоус, Д.Г. Лукьяненко и др. – К.: Ориана, 2000. – 424 с. 2. Гаврилюк О.В. Іноземні інвестиції / О.В. Гаврилюк. – К.: Ін-т світ. економіки і міжнародних відносин, 1998. – 500 с. 3. Інноваційний розвиток економіки: модель, система управління, державна політика / За ред. д.е.н., проф. Л.І. Федулової. – К.: "Основа", 2005. – 552 с. 4. Крисанов Д.Ф., Попов О.І. Іноземні інвестиції та інновації в харчовій промисловості України / Д.Ф. Крисанов, О.І. Попов // Економіка АПК. – 2010. – №4. – С. 121-127. 5. Кулчак П.М. Інноваційний розвиток харчової промисловості як чинник галузевої та національної конкурентоспроможності / П.М. Кулчак // Економіка. Управління. Інновації. Електронне наукове фахове видання. – 2009. – №2. – Режим доступу до журн.: http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/eui/2009_2/zmist.html
6. Наукова та інноваційна діяльність в Україні за 2009 рік. Статистичний збірник. – К.: Державний комітет статистики України, 2010. – 348 с. 7. Офіційний сайт Державного комітету статистики України. Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
8. Статистичний щорічник України за 2009 рік. – К.: Державний комітет статистики України, 2010. – 567 с. 9. Стратегічні виклики XXI століття суспільству та економіці України: В 3 т. / За ред. акад. НАН України В.М. Геця, акад. НАН України В.П. Семиноженка, чл.-кор. НАН України Б.Є. Кваснюка. – К.: Фенікс, 2007. 10. Федулова В.І. Обґрунтування напрямків інноваційного розвитку підприємств хлібопекарної галузі: Монографія / В.І. Федулова. – К.: НУХТ, 2009. – 512 с. 11. Економіка контролю над табаком в Україні с точки зрення общественного здоровья. Отчет об исследовании. – К.: ИЦПАН, 2002. – С. 122-127.

БУЖИМСЬКА Катерина Олександрівна – кандидат економічних наук, доцент кафедри економіки Житомирського державного технологічного університету.

Наукові інтереси:

– сутність, механізми реалізації та проблеми інноваційно-технологічної модернізації підприємств харчової промисловості України.

Стаття надійшла до редакції 22.10.11 р.